

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Modele i uwarunkowania (re)adaptacji kobiet do warunków izolacji więziennej

Rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem:

- Promotora: prof. dr. hab. Marka Jerzego Konopczyńskiego
- Promotora pomocniczego: dr Doroty Kanarek – Lizik

Praca doktorska: dziedzina nauki: nauki społeczne; dyscyplina naukowa: pedagogika

Słowa kluczowe: skazana kobieta, zakład karny, izolacja więzienna, modele (re)adaptacji, przystosowanie, cechy osobowości

Żeńska populacja skazanych jest wciąż tematem marginalnym, choć coraz częściej poddawany analizom naukowym, chociażby ze względu na wzrastające zainteresowanie przedstawicieli nauk społecznych problematyką zachowań dewiacyjnych dziewcząt i kobiet. Pomimo tego, iż w porównaniu z populacją męską, liczba inkarcerowanych kobiet nie jest znacząca, obserwuje się ich czynny udział w działalności przestępczej i dostrzega problem powrotności do więzienia, co kłóci się z powszechnym w społeczeństwie wizerunkiem kobiety, a także oczekiwaniami wobec instytucji penitencjarnych (wymierzenie zasądzonej kary i prowadzenie wobec skazanych takich oddziaływań, których efektem będzie zmiana ich zachowań, osobowości, a idąc dalej – powstrzymanie się od powrotu do przestępstwa). Penitencjaryści podkreślają, że osadzone kobiety stanowią bardzo specyficzną grupę inkarcerowanych osób, która wymaga często podejmowania specjalnych działań i metod z zakresu resocjalizacji. Zadania te leżą zwłaszcza w gestii pedagogów, którzy przygotowani są do poszukiwania skutecznych rozwiązań wychowawczych, pomocowych i naprawczych. Badania potwierdzające odmienną konstrukcję psychofizyczną kobiet, między innymi w zakresie reagowania na izolację, wskazują na konieczność dostosowania oddziaływań penitencjarnych do ich potrzeb, problemów, dyspozycji psychofizycznych, aby ich proces resocjalizacji był możliwy.

Jednym z elementów wpływających na efektywność procesu resocjalizacji penitencjarnej, jest sposób przystosowania się skazanej do funkcjonowania w zakładzie karnym. Od tego, w jaki sposób osadzona adaptuje się (kiedy odbywa karę pozbawienia wolności po raz pierwszy) lub (re)adaptuje (w przypadku recydywistki penitencjarnej), do środowiska instytucji totalnej, jakie postawy względem personelu więziennego i współosadzonych przybiera oraz jakie cele zamierza realizować podczas inkarceracji, zależy jej proces resocjalizacji. Negatywne skutki inkarceracji nie są bowiem nieuniknione i mogą być ograniczone przez właściwe działania. Mając świadomość tego, w jaki sposób kobieta przystosowuje się do świata więziennego, a także co warunkuje ten proces, można zaprojektować, a dalej – zastosować, odpowiednie środki, które nie tylko ograniczą niekorzystny wpływ izolacji penitencjarnej na skazaną (związany z deprywacyjnym charakterem więzienia), ale i pozwolą jej wykorzystać czas spędzony w zakładzie karnym na odpowiednie przygotowanie się do życia na wolności.

Badania naukowe dotyczące adaptacji skazanych do warunków więziennych, prowadzone na gruncie polskim, dotyczą jedynie populacji męskiej. Stąd też niezwykle ważne było podjęcie badań we wskazanym obszarze, w grupie inkarcerowanych kobiet i wypełnienie luki w wiedzy na temat preferowanych przez nie modeli i uwarunkowań procesu ich (re)adaptacji do warunków izolacji penitencjarnej.

Tło teoretyczne podjętych eksploracji naukowych stanowią wybrane teorie i koncepcje pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne, m.in. teoria cech osobowości Paula T. Costy i Roberta R. McCrae (Pięciodzynnikiowy Model Osobowości), teoria umiejscowienia poczucia kontroli Juliana Rottera, koncepcja Ervinga Goffmana, dotycząca strategii adaptacji do instytucji totalnej, koncepcja twórczej resocjalizacji Marka Jerzego Konopczyńskiego.

W podjętych badaniach uwzględniono dwie kategorie celów: 1) poznawczy - zdefiniowanie modeli (re)adaptacji kobiet do warunków izolacji więziennej oraz określenie związków pomiędzy wybranymi cechami osobowości, takimi jak: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenia, ugodowość, sumienność oraz poczucie umiejscowienia kontroli a preferowanymi modelami (re)adaptacji kobiet do warunków inkarceracji; 2) praktyczny - sformułowanie, na podstawie wyników badań, wniosków dla praktyki pedagogicznej, które byłyby wskazaniem do pracy resocjalizacyjnej w środowisku instytucjonalnym dla funkcjonariuszy Służby Więziennej, zwłaszcza dla psychologów, wychowawców i terapeutów, podejmujących pracę ze skazanymi kobietami w obszarze (re)adaptacji do warunków izolacji więziennej.

Zgodnie z przyjętymi celami, postawiono dwa główne problemy badawcze, które dotyczyły: 1) modeli (re) adaptacji do warunków izolacji więziennej, jakie przyjmują skazane kobiety; 2) związku pomiędzy wybranymi cechami osobowości kobiet a preferencjami w zakresie wyboru modeli (re)adaptacji do warunków izolacji więziennej.

Przeprowadzono badania o charakterze ilościowym. Zastosowano w nich metodę sondażu diagnostycznego i technikę ankiety oraz użyto następujących narzędzi badawczych: Kwestionariusza dotyczącego modelu adaptacji skazanych do warunków więziennych Doroty Kanarek – Lizik, Kwestionariusza – Informacje o osobie ankietowanej, własnego autorstwa, Kwestionariusza NEO – FFI (The NEO Five – Factor Inventory) Paula T. Costy i Roberta R. McCrae (polska adaptacja: P. Szczepaniak, M. Śliwińska, J. Strelau, B. Zawadzki) oraz Kwestionariusza do Pomiaru Poczucia Kontroli Delta Radosława Łukasza Drwala (1995). Badania zrealizowano w dwóch jednostkach penitencjarnych: Zakładzie Karnym w Krzywańcu oraz Zakładzie Karnym nr 1 w Grudziądzu, w których przebywają kobiety zakwalifikowane do wszystkich kategorii skazanych. W badaniach wzięło udział 135 skazanych kobiet.

W wyniku dokonanych analiz badawczych: określono profile modeli preferencji (re)adaptacyjnych skazanych kobiet, ustalono związki pomiędzy wybranymi cechami osobowości inkarcerowanych a wybieranymi przez nie modelami (re)adaptacji do świata więziennego oraz sformułowano postulaty do pracy resocjalizacyjnej.

Dysertacja dostarcza nowych informacji, które uzupełniają stan wiedzy na temat modeli i uwarunkowań (re)adaptacji kobiet do warunków izolacji więziennej.

Models and determinants of women's (re)adaptation to the conditions of prison isolation

Keywords: convicted woman, prison, prison isolation, models of (re)adaptation, adaptation, personality traits

The female population of convicts is still a marginal topic, although more and more often subject to scientific analysis, if only due to the growing interest of representatives of social sciences in the issues of deviant behavior of girls and women. Despite the fact that in comparison to the male population, the number of incarcerated women is not significant, their active participation in criminal activities is observed and the problem of return to prison is noticed, which contradicts the image of women common in society, as well as expectations towards penitentiary institutions (of the imposed penalty and conducting such interactions towards the convicts, the effect of which will be a change in their behavior, personality, and, going further - refraining from returning to the offense). Penitentiary specialists emphasize that inmates constitute a very specific group of incarcerated people, which often requires special actions and methods in the field of social rehabilitation. These tasks are mainly the responsibility of educators who are prepared to search for effective educational, supportive and corrective solutions. Research confirming the different psychophysical structure of women, including in terms of responding to isolation, indicate the need to adapt penitentiary interactions to their needs, problems, psychophysical dispositions so that their rehabilitation process is possible.

One of the elements affecting the effectiveness of the penitentiary social rehabilitation process is the way the convict adjusts to functioning in a prison. From how an inmate adapts (when serving a sentence of imprisonment for the first time) or (re)adapting (in the case of a penitentiary recidivist) to the environment of a total institution, what attitudes towards prison staff and fellow inmates they adopt and what goals they intend to pursue during incarceration, the process of rehabilitation depends on her. The negative effects of incarceration are not inevitable and can be limited by appropriate measures. Being aware of how a woman adapts to the prison world, as well as what conditions this process, it is possible to design and further - apply appropriate measures that not only reduce the negative impact of penitentiary isolation on the convict (related to the depriving nature of the prison), but also allow her to use the time spent in prison to properly prepare for life in the wild.

Scientific research on the adaptation of convicts to prison conditions, conducted in Poland, concerns only the male population. Hence, it was extremely important to undertake research in the indicated area, in the group of incarcerated women, and to fill the knowledge gap about their preferred models and the conditions of the process of their (re) adaptation to the conditions of penitentiary isolation.

Selected pedagogical, psychological and sociological theories and concepts constitute the theoretical background of the undertaken scientific explorations, incl. theory of personality traits by Paul T. Costa and Robert R. McCrae (Five-Factor Model of Personality), Julian Rotter's theory of the locus of the sense of control, Erving Goffman's concept of the strategy of adaptation to a total institution, Marek Jerzy Konopczyński's concept of creative social rehabilitation.

Two categories of goals were taken into account in the undertaken research: 1) cognitive - defining models of (re)adapting women to the conditions of prison isolation and determining relationships between selected personality traits, such as: neuroticism, extraversion, openness to experience, agreeableness, conscientiousness and a sense of locus of control, and the preferred models of (re)adaptation of women to incarceration conditions; 2) practical - formulating, on the basis of research results, conclusions for pedagogical practice that would be indications for rehabilitation work in an institutional environment for Prison Service officers, especially for psychologists, educators and therapists, undertaking work with convicted women in the area of (re)adaptation to conditions of prison isolation.

In line with the adopted goals, two main research problems were posed, which concerned: 1) models of (re)adaptation to the conditions of prison isolation that are adopted by convicted women; 2) the relationship between selected personality traits of women and preferences in the selection of models of (re)adaptation to the conditions of prison isolation.

The conducted research was of quantitative nature. Both diagnostic survey method and the survey technique was used along with following research tools: Questionnaire regarding the model of adaptation of convicts to prison conditions by Dorota Kanarek - Lizik, Questionnaire - Information about the respondent, own authorship, NEO - FFI (The NEO Five - Factor Inventory) questionnaire Paul T. Costa and Roberta R. McCrae (Polish adaptation: P. Szczepaniak, M. Śliwińska, J. Strelau, B. Zawadzki) and the Delta Questionnaire for Measurement of Sense of Control by Radosław Łukasz Drwal (1995). The research was carried out in two penitentiary units: Prison in Krzywaniec and Prison No. 1 in Grudziądz, where women qualified for all categories of prisoners are detained. 135 convicted women took part in the research.

As a result of the research analyzes: the profiles of the (re)adaptive preference models of convicted women were determined, the relationships between the selected personality traits of incarcerated women and the models of (re)adaptation to the prison world selected by them and postulates for rehabilitation work were formulated.

The dissertation provides new information that supplements the state of knowledge about the models and determinants of women's (re)adaptation to the conditions of prison isolation.